

الشمس
الحرمان
الحرمان

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

- سرشناسه: هاشمی فشارکی، سید احمد، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور: رویکردها و نظریه‌های اجتماعی خانواده/ سیداحمد هاشمی فشارکی.
مشخصات نشر: قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری: ۲۶۳ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۰۳۶-۴
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۶۲-۲۶۶.
موضوع: خانواده‌ها -- جنبه‌های جامعه‌شناختی -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع: موضوع:
Families -- Sociological aspects -- Study and teaching (Higher)
موضوع: خانواده‌ها -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع: Families -- Study and teaching (Higher)
شناسه افزوده: جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
رده بندی کنگره: HQ۷۳۴/ه.۲۹ ۱۳۹۵
رده بندی دیویی: ۳۰۶/۸۵
شماره کتابشناسی ملی: ۴۲۲۸۴۰۱

رویکردها و نظریه‌های اجتماعی خانواده

سید احمد هاشمی فشارکی

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی

رویکردها و نظریه‌های اجتماعی خانواده

تألیف: سید احمد هاشمی فشارکی

چاپ اول: ۱۳۹۵ ش / ۱۴۳۷ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ص ع و آ لله

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

مراکز فروش:

● قم، چهارراه شهدا، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸. تلفکس: ۰۲۵ - ۳۷۸۳۹۳۰۵ - ۹

● قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶. فکس: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۴۶

● قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۰۸. تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۸۴۲۴۰۲

pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

با سپاس از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید اثر یاری رساندند.

ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

مدیریت انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی
مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
ناظر فنی: محمدباقر شکری

سخن ناشر

تحولات اجتماعی و مقتضیات نوپدید دانش‌ها و پدید آمدن دانش‌های نو، نیازهایی را به وجود آورده که پاسخ‌گویی به آن، ایجاد رشته‌های تحصیلی جدید و تربیت افراد متخصص را ضروری می‌نماید. از این رو کتاب‌های آموزشی نیز باید با توجه به این دگرگونی‌ها تألیف شود.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

از طرفی بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و به‌روز کردن آن‌ها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی را در پی دارد.

در این بستر، حوزه‌های علوم دینی به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی، سالیانی است که در اندیشه اصلاح ساختار آموزشی و بازنگری متون درسی‌اند. «**جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية**» به‌عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

«**مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ**» با قدردانی و سپاس از فاضل ارجمند جناب آقای سید احمد هاشمی فشارکی مؤلف کتاب رویکردها و نظریه‌های اجتماعی خانواده و تمام عزیزانی که در تولید این اثر همیاری و همفکری داشته‌اند، آن را به جویندگان فرهنگ و اندیشه ناب اسلامی تقدیم می‌کند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

﴿ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾

قرآن، به قلم و آنچه از آن تراوش نماید، سوگند یاد کرده و علم را به ذات خود شرافتمند و فخیم دانسته و از باب تا محراب، کائنات را سراسر، میدان حضور علم و عالم و معلوم خوانده است. از این رو حقیقت‌مداری اصیل‌ترین و زیباترین راز هستی و حقیقت‌طلبی، ماندگارترین و برترین گرایش آدمی است. داستان پر رمز و راز حقیقت‌جویی بشر، سرشار از تکاپوی مجاهدان و عالمانی است که در مصاف بین حق و باطل، سربلندی و شرافت ذاتی حق را نمایان ساخته‌اند.

علم برخاسته از سیرت پاک و عقل سلیم، در پرتو انوار آسمانی وحی، هم کمال انسانی، عظمت روحی و تعالی معنوی به انسان بخشیده، فکر، اندیشه و خیال او را به پرواز درمی‌آورد و هم سعادت جامعه را تأمین کرده و سطح آن را به جامعه‌ای نمونه و پیشرو ارتقا می‌بخشد.

انقلاب سراسر نور اسلامی ایران اعتلای کلمه الله و برپایی تمدن جهانی اسلام را فراروی بشر قرار داده و فروپاشی و افول تمدن‌های پویشالی مادی را نوید داده

است و با اندیشه فقهاتی در اداره حکومت و نظریه مترقی «ولایت فقیه»، طرازی از مسئولیت‌ها و مأموریت‌های حوزه‌های علمیه و روحانیت را عرضه کرد که امید و نشاط را برای تمام آزادی‌خواهان و حق‌طلبان سراسر جهان به ارمغان آورده است. در این راستا، رهبر فرزانه انقلاب (مدظله)، بر حرکت فراگیر و بسیج همه توانمندی‌ها و اراده‌ها جهت تحقق جنبش نرم‌افزاری و نهضت تولید علم و تحول در علوم انسانی و نیز یافتن راه‌های میان‌بر و دانش‌افزا تأکید ورزیده‌اند.

جامعه المصطفی ﷺ العالمیه، نمادی درخشان از این رسالت جهانی و همت بین‌المللی انقلاب اسلامی است که بار مسئولیت تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس را بر دوش داشته و با تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و گسترش مبانی و معارف اسلامی، به نشر و ترویج اسلام ناب محمدی ﷺ و معارف بلند و تابناک مکتب اهل بیت علیهم‌السلام همت می‌گمارد.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ نیز که مهم‌ترین و گسترده‌ترین مجموعه پژوهشی المصطفی ﷺ است، بومی‌سازی و بازتولید اندیشه دینی معاصر متناسب با نیازها و اقتضائات عرصه بین‌الملل، تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی، گشودن افق‌های نوین فکری و معرفتی در دنیای معاصر، پاسخ‌گویی به مسائل و شبهات فکری و معرفتی مخاطبان و تأمین و تدوین متون و منابع درسی و کمک‌درسی، به‌ویژه با رویکرد اسلامی‌سازی علوم و پشتیبانی علمی از فعالیت‌های سازمانی المصطفی ﷺ را از جمله مأموریت‌ها و رسالت‌های خود می‌داند.

اثر علمی پیش روی نیز که به همت مؤلف محترم جناب آقای سید احمد هاشمی فشارکی، برای دوره کارشناسی رشته مطالعات اجتماعی به‌عنوان متن کمک‌درسی تهیه و تدوین شده است، در چارچوب اهداف جامعه المصطفی ﷺ، مبتنی بر

۹ مقدمه پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

نیازهای بین‌المللی صورت پذیرفته و در اختیار خوانندگان محترم قرار گرفته است. در پایان ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از دست‌اندرکاران محترم آماده‌سازی و انتشار این اثر ارزشمند، به‌ویژه همکاران محترم انتشارات المصطفی ﷺ و همه عزیزانی که در تدوین و نشر آن نقش داشته‌اند، قدردانی و سپاس به عمل می‌آید.

با احترام

دفتر تدوین متون درسی

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

فهرست

درآمد.....	۱۷
بخش اول: رویکردهای اجتماعی به خانواده	
مقدمه.....	۲۱
فصل اول: مدرنیسم.....	۲۳
مدرنیته.....	۲۳
خانواده مدرن.....	۲۷
نگاه مدرنیسم به مدرنیته و خانواده مدرن.....	۳۱
۱. مثبت‌نگری.....	۳۱
الف) تبیین یانگ و ویلموت.....	۳۲
ب) تبیین برگس و لاک.....	۳۴
۲. جامعیت‌گرایی.....	۳۵
شکاف در مدرنیسم.....	۳۶
۱. نظام و رهایی.....	۳۶
۲. خصوصی و عمومی.....	۳۹
ارزیابی پیامدها و کارکردهای خانواده خصوصی.....	۴۱
ماهیت مرزبندی دو عرصه.....	۴۲
جمع‌بندی.....	۴۴

فصل دوم: آنتی مدرنیسم.....	۴۵
آنتی مدرنیسم و عرصه خانواده.....	۴۵
عمده‌ترین چالش‌های ضد مدرنیستی.....	۴۸
۱. اختلال در عرصه جنسی.....	۴۸
الف) ناامنی.....	۵۰
ب) افزایش موالید نامشروع، سقط جنین و بیماری‌های مقاربتی.....	۵۰
ج) تزلزل خانواده.....	۵۱
د) جنسی شدن جامعه.....	۵۲
۲. فروپاشی خانواده و ضعف کارکردهای آن.....	۵۶
نقدی بر آنتی مدرنیسم.....	۵۹
فصل سوم: پست مدرنیسم.....	۶۱
معیارهای پست مدرنیسم در ارزیابی جهان نوین.....	۶۲
۱. نسبی و غیرخطی بودن پیشرفت.....	۶۲
۲. تنوع بیرونی و ابهام مفهومی.....	۶۴
۳. ناپایداری و بی‌سازمانی خانواده.....	۶۶
۴. تعیین ناپذیری مرزهای خصوصی و عمومی.....	۶۸
۵. شبیه‌سازی و فراواقعیت‌ها.....	۶۹
۶. تنوع، ناسازگاری و ناپایداری عوامل جامعه‌پذیری.....	۷۱
۷. تنوع و ناسازگاری منابع خود و تزلزل رفتاری.....	۷۲
۸. غیرعقلانیت کنش‌ها.....	۷۴
۹. طرد جامعیت‌گرایی.....	۷۵
الف) شیوه تحلیل.....	۷۶
ب) چگونگی ارزیابی.....	۷۷

بخش دوم: نظریه‌های اجتماعی خانواده

مقدمه.....	۸۱
فصل چهارم: کارکردگرایی.....	۸۳
تنوع کارکردگرایی.....	۸۴

دیدگاه‌های عمده.....	۸۵
۱. مورد اک.....	۸۶
۲. پارسونز.....	۸۸
الف) خانواده مدرن.....	۸۹
ب) ساختار خانواده هسته‌ای.....	۹۰
ج) کارکردهای خانواده هسته‌ای.....	۹۰
د) کارکردهای خانواده مدرن برای نظام به‌عنوان کل.....	۹۱
ه) جامعه‌پذیری.....	۹۳
و) نقش‌های جنسی.....	۹۶
یکم: نقش‌های جنسی و جامعه‌پذیری.....	۹۸
دوم: نقش‌های جنسی و تثبیت شخصیت.....	۹۸
ز) نقد دیدگاه پارسونز.....	۹۹
۳. گود.....	۱۰۶
فصل پنجم: نظریه تضاد.....	۱۰۹
نظریه تضاد اجتماعی و خانواده.....	۱۱۱
نظریه پردازان.....	۱۱۴
۱. مارکس و انگلس.....	۱۱۴
الف) مارکسیسم و خانواده.....	۱۱۶
ب) نو مارکسیست‌ها و خانواده.....	۱۱۸
۲. الی زارتسکی: سرمایه‌داری، خانواده و زندگی شخصی.....	۱۲۰
فصل ششم: نظریه فمینیستی.....	۱۲۱
نحله‌های فمینیستی.....	۱۲۴
۱. فمینیسم لیبرالی.....	۱۲۵
الف) گرایش‌های متفاوت.....	۱۲۶
ب) دوره‌های تاریخی.....	۱۲۷
ج) دیدگاه منتقدان.....	۱۳۰
۲. فمینیسم مارکسیستی.....	۱۳۲
۳. فمینیسم رادیکال.....	۱۳۶

۱۳۶	الف) تبیین «ستم جنسی».....
۱۳۹	ب) دیدگاه منتقدان.....
۱۴۱	نقدی دینی بر فمینیسم.....
۱۴۲	۱. اصول و مبانی دینی.....
۱۴۶	۲. مبانی و تحلیل‌های فمینیسم.....
۱۴۸	۳. ابعاد کاستی در تحلیل‌های فمینیسم.....
۱۵۵	فصل هفتم: پویایی‌شناسی جریان زندگی و نظریه جریان زندگی خانوادگی.....
۱۵۵	پویاشناسی جریان زندگی.....
۱۵۷	نظریه جریان زندگی خانوادگی.....
۱۵۹	موضوعات اساسی.....
۱۶۳	فصل هشتم: نظریه مبادله اجتماعی.....
۱۶۹	ظرفیت‌ها و محدودیت‌ها.....
۱۷۳	فصل نهم: نظریه کنش متقابل نمادین.....
۱۷۳	مفروضات اساسی.....
۱۷۶	مفاهیم کلیدی.....
۱۷۸	خانواده و کنش متقابل نمادین‌گرایی.....
۱۸۲	نگاهی انتقادی.....
۱۸۳	فصل دهم: نظریه نظام‌های خانواده.....
۱۸۴	مفاهیم کلیدی.....
۱۹۰	هیل و نظریه نظام‌های خانواده.....
۱۹۳	فصل یازدهم: نظریه بوم‌شناختی.....
۱۹۹	فصل دوازدهم: نظریه اسلامی خانواده.....
۱۹۹	توصیف نظری خانواده.....
۲۰۰	ماهیت خانواده.....
۲۰۰	مفهوم‌شناسی.....
۲۰۲	فطری یا قراردادی.....
۲۰۴	همسانی یا تنوع؟.....

۲۰۴	اهداف و کارکردها
۲۲۰	بسامانی و نابسامانی خانواده
۲۲۰	۱. معیار ازدواج بسامان
۲۲۱	۲. شاخص‌های کلی ازدواج بسامان
۲۲۲	۳. راهکارها
۲۴۳	تیین نظری خانواده
۲۴۵	سازوکار علی حاکم بر ازدواج و خانواده
۲۴۸	توضیح متغیرهای اساسی
۲۵۹	کتابنامه
۲۵۹	منابع فارسی
۲۶۱	منابع لاتین

درآمد

کتاب پیش‌رو مجموعه‌ای متنوع از مباحث نظری را در دو بخش: رویکردهای اجتماعی مختلف به خانواده و نظریه‌های اجتماعی خانواده ارائه داده است. در بخش اول، سه رویکرد اجتماعی که در واقع موضع‌گیری‌هایی نظری در قبال تمدن مدرن (مدرنیته) - به‌طور عموم - و خانواده مدرن - به‌طور خاص - است، در قالب سه فصل بررسی می‌شود؛ این سه رویکرد عبارت است از: مدرنیسم، آنتی‌مدرنیسم و پست‌مدرنیسم. بخش دوم، تنوعی از تحلیل‌های اجتماعی را در مورد خانواده دربردارد، با این تفاوت که در این بخش، اگرچه هریک از این تحلیل‌ها و نظریه‌ها به‌صورت آشکار یا ناآشکار، در سیطره رویکردی از رویکردهای سه‌گانه قرار دارد، مبنای تقسیم آن‌ها به نظریه‌های مختلف، موضع‌گیری متفاوت‌شان در قبال مدرنیته نیست؛ بلکه چارچوب‌ها و مبانی متفاوت آن‌ها - قطع نظر از موضع‌گیری‌های مذکور - در مورد خانواده است که آن‌ها را در نه نظریه جداگانه قرار داده است؛ این نظریه‌ها عبارت است از: کارکردگرایی، تضاد، فمینیسم، جریان زندگی خانوادگی، مبادله اجتماعی، کنش متقابل نمادین، نظام‌های خانواده، دیدگاه بوم‌شناختی و نظریه اسلامی خانواده.

مباحث نظری خانواده (رویکردها و نظریه‌ها)، با ارائه توصیف‌ها و تبیین‌های

کلی از زوایای فکری مختلف و رویکردهای گوناگون، قدرت فکری افراد را در شناخت خانواده و تبیین تحولات، مناسبات درونی و سازوکارهای حاکم بر آن، افزایش می‌دهد و در رفع ساده‌انگاری، خام‌اندیشی و تک‌بعدی‌نگری به خانواده بسیار مؤثر است؛ همچنین مباحث نظری مذکور الهامات، ایده‌ها و چارچوبی را به محقق نشان می‌دهد که او را در تحقیق در مورد موضوع و مسئله‌ای از خانواده رهنمون می‌سازد؛ همچنین آشنایی با مباحث نظری خانواده، ساختن نظریاتی جدید را، به‌ویژه براساس فرهنگ بومی و منابع اسلامی، برای نظریه‌پردازان ممکن می‌سازد؛ درواقع، بدون آشنایی و درک نظریات مختلف و با رویکردهای گوناگون، توان ذهنی لازم برای به‌کارگیری مفاهیم، گزاره‌ها و شیوه‌هایی به‌منظور پردازش نظریه‌ای مبتنی بر دیدگاه اسلامی در مورد خانواده، شکل نمی‌گیرد؛ ازاین‌رو، با توجه به این‌که تاکنون منابع مستقل زیادی در مورد نظریه‌های اجتماعی خانواده در جامعه ما تدوین نشده است، نوشته پیش‌رو را می‌توان از گام‌های نخستین برای رسیدن به این هدف به‌حساب آورد.